

Creating Cultural Tourism Routes of Wat Kamphaeng Bang Chak

Natthaphong Wichaidit¹

¹North Bangkok University, Thailand

*Corresponding author. E-mail: natthaphong.wi@northbkk.ac.th

ABSTRACT

This research aims 1) to examine the art forms present at the cultural tourism site of Wat Kamphaeng Bang Chak and 2) to develop a cultural tourism route centered around Wat Kamphaeng Bang Chak. This is a qualitative study employing in-depth interviews with 12 interviewees, including temple authorities, local community leaders, and business operators in the vicinity. The participants consist of the abbot, deputy abbot, resident monks with expertise in traditional Thai art and temple history, as well as community leaders and local vendors. The researcher employed purposive sampling and used semi-structured interview protocols as the primary research instrument. The data were analyzed, interpreted, and synthesized accordingly. The findings reveal the following: 1) The art forms at Wat Kamphaeng Bang Chak represent diverse artistic disciplines that are prominently displayed within the temple grounds. These works of art are of great historical and cultural value, reflecting the prosperity of the area from the late Ayutthaya period through the early Rattanakosin era. The artistic heritage that holds potential to enhance tourism appeal includes architecture, mural painting, and sculpture. 2) The proposed cultural tourism route was designed based on principles of meaningful and value-based tourism, encouraging visitors to engage in immersive and culturally rich experiences. Key highlights of the route include paying homage to Luang Pho Bussarakam, viewing traditional Thai fine arts, exploring local life at the Khlong Bang Luang Community Museum, discovering vintage toys at the Toy House, enjoying contemporary art at the Artist's House, creating personal artworks at Ban Phueng Silpa (Art Creation House), taking a long-tail boat ride to appreciate the canal-side lifestyle, and tasting traditional Thai cuisine.

Keywords: Creating Tourism Routes, Cultural Tourism, Wat Kamphaeng Bang Chak

การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก

ณัฐพงศ์ วิชัยดิษฐ์¹

¹มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: natthaphong.wi@northbkk.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศิลปกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก 2) เพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ วัด ชุมชน ผู้ประกอบการร้านค้า จำนวน 12 คน ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส พระลูกวัดที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับข้อมูลเชิงศิลปกรรมไทย ในประวัติของวัด รวมไปถึงผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการร้านค้าบริเวณวัด โดยผู้วิจัยจะทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และใช้เครื่องมือที่เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แล้วนำมาวิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ศิลปกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก ปรากฏหลักฐานทางศิลปะอยู่หลากหลายแขนง ซึ่งจะปรากฏให้เห็นเด่นชัดอยู่ภายในวัดกำแพงบางจาก ซึ่งถือเป็นศิลปกรรมอันทรงคุณค่าและบ่งบอกถึงความรุ่งเรืองของพื้นที่ตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา จวบจนกระทั่งช่วงต้นของรัตนโกสินทร์ ร่องรอยหลักฐานทางศิลปกรรมที่สามารถนำมาเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวให้กับพื้นที่วัดกำแพงบางจาก ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม 2) การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจากนั้น ได้ถูกออกแบบบนพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างรู้คุณค่า และเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกิจกรรมท่องเที่ยวที่ห้ามพลาด ได้แก่ สักการะหลวงพ่อบุษราคัม และชมงานศิลปกรรมไทยประเพณี เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนคลองบางหลวง ชมของเล่นโบราณที่บ้านของเล่น เสนพงานศิลปะที่บ้านศิลปิน สร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ณ บ้านพิงศิลป์ นั่งเรือหางยาวชมบรรยากาศ สัมผัสวิถีชีวิตริมคลอง และลิ้มลองอาหารไทยโบราณ

คำสำคัญ: การสร้างเส้นทางท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, วัดกำแพงบางจาก

© 2025 JOMSD: Journal of Organizational Management and Social Development

บทนำ

เมื่อสถานการณ์วิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ได้ผ่านไปจนสถานการณ์ต่าง ๆ กลับเข้าสู่สภาวะปกติ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถือเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ฟื้นตัวกลับมาได้อย่างรวดเร็ว เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่นักท่องเที่ยวสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีปกติใหม่ได้ จึงก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งจากการเปรียบเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงปีที่เกิดการแพร่ระบาดของวิกฤตการณ์โควิด-19 พบว่า มีนักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่กรุงเทพมหานครเพียง 6.7 ล้านคน ในขณะที่ปี 2567 นั้นพบว่า มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางท่องเที่ยวมากถึง 35.32 ล้านคน (Bangkok Post, 2024) โดยกรุงเทพมหานครก็ยังเป็นจุดหมายปลายทางยอดนิยมสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวไทย จากการสำรวจของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พบว่า ในช่วงเดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2567 เขตพื้นที่กรุงเทพมหานครมีส่วนการฟื้นตัวของนักท่องเที่ยวและผู้เยี่ยมเยือนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 84 เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปี พ.ศ. 2562 มีรายได้หมุนเวียนกว่า 42,000 ล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2567)

ด้วยคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของวัดกำแพงบางจาก แขวงปากคลอง เขตภาษีเจริญ ผนวกกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน และนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจากทางภาครัฐและเอกชน อาทิ Thailand 5F Soft Power ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยในหัวข้อ “การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก” โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายด้าน ได้แก่ ด้านการอนุรักษ์ ที่ช่วยส่งเสริมการรักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ด้านการท่องเที่ยว ที่พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจศิลปกรรมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจชุมชน ที่ส่งเสริมรายได้ให้แก่ชาวบ้านและผู้ประกอบการในพื้นที่โดยตรง และด้านองค์ความรู้ ที่สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นต้นแบบการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อื่น ๆ ได้ และเป็นข้อมูลตั้งต้นการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศิลปกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก
2. เพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยมีวิธีการดำเนินวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ วัด ชุมชน ผู้ประกอบการร้านค้า จำนวน 12 คน โดยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก โดยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1.1 วัด ได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส พระลูกวัด รวมจำนวน 4 รูป ซึ่งเป็นที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านข้อมูลประวัติของวัด และศิลปกรรมภายในวัดกำแพงบางจาก

1.2 ชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนและผู้ช่วยฯ จำนวน 2 คน ที่รู้จักบริบทของพื้นที่บริเวณวัดกำแพงบางจากเป็นอย่างดี

1.3 ผู้ประกอบการร้านค้า จำนวน 6 คน ได้แก่ ประกอบการเกี่ยวกับสินค้าและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าบริเวณวัดที่สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในพื้นที่

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) เป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเป็นไปได้ วิธีการ และกลไกการพัฒนา เพื่อหาลักษณะร่วม (Common Character) ของการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก ที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน ซึ่งข้อคำถามที่นำมาใช้ จะได้จากกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการตอบ โดยเป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ เพื่อให้ประเด็นในการสนทนากว้างขวาง และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบไปด้วย ชื่อ-นามสกุล สถานที่ให้การสัมภาษณ์ และ วัน/เดือน/ปี ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลวัดกำแพงบางจาก และทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่น ๆ บริเวณวัด ซึ่งแบบสัมภาษณ์นี้ได้ผ่านการหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัย โดยการนำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้อง ในความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Index of Item objective congruence: IOC) จำนวน 3 ท่าน หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ค่าระหว่าง 0.6-1.0 แล้วนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองถามกับกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้อง ว่ามีความเข้าใจในข้อคำถามอย่างไร ก่อนปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์และจัดทำแบบสัมภาษณ์ให้อยู่ในรูปแบบที่สมบูรณ์อีกครั้ง แล้วนำไปใช้ในการวิจัยต่อไป ซึ่งแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวจะนำไปใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกกลุ่ม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติกรวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

3.1 ศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ในการกำหนดกรอบที่เกี่ยวข้องกับสร้างเส้นทางท่องเที่ยว วัดกำแพงบางจาก โดยศึกษาวิเคราะห์ ทบทวนวรรณกรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจในเบื้องต้น เพื่อสามารถต่อยอดแนวความคิด ในการกำหนดกรอบ เพื่อทำการวิจัยในขั้นต่อไป โดยค้นหาองค์ประกอบ รูปแบบมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

3.2 สัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure) โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ด้วยวิธีการจัดเตรียมโครงสร้างคำสัมภาษณ์ให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงความคิดเห็น โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อการศึกษารวบรวมข้อมูล ในการวิเคราะห์ด้านองค์ประกอบ และความสอดคล้องของการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก เพื่อสร้างนโยบายที่เหมาะสมกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตรวจสอบความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติ ด้วยแบบการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบโครงสร้างเชิงคุณภาพ โดยเป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ เพื่อให้ประเด็นในการสนทนากว้างขวาง และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.3 สร้างกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยนำรูปแบบกลับไปใช้ปฏิบัติการ การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) จากผู้บริหาร นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามถึงการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์โดยการจำแนกถ้อยคำหรือข้อความ ที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แสดงความคิดเห็น สภาพทั่วไปและแนวทางการพัฒนา แล้วนำมาวิเคราะห์ ติความ และสังเคราะห์ ด้วยหลักแห่งเหตุผล อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณ์ ปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อหาลักษณะร่วม (Common Character) ของแนวทางสร้างเส้นทางท่องเที่ยว วัดกำแพงบางจาก เพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร

จากการทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการ โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร กฎหมาย ระเบียบ บทความ และงานวิจัย ในหน่วยงาน ที่เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษา ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้นัยสำคัญของคำในข้อมูลมาวิเคราะห์หาแนวคิดที่ปรากฏขึ้นตามประเด็นที่กำหนด และสรุปตามประเด็นของกรอบการวิจัย

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ

วิเคราะห์โดยการจำแนกถ้อยคำหรือข้อความ ที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แสดงความคิดเห็น สภาพทั่วไปและแนวทางการพัฒนา แล้วนำมาวิเคราะห์ ติความ และสังเคราะห์ ด้วยหลักแห่งเหตุผล อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณ์ ปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อหาลักษณะร่วม (Common Character) ของแนวทางการพัฒนาสมรรถนะ ที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน เพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique)

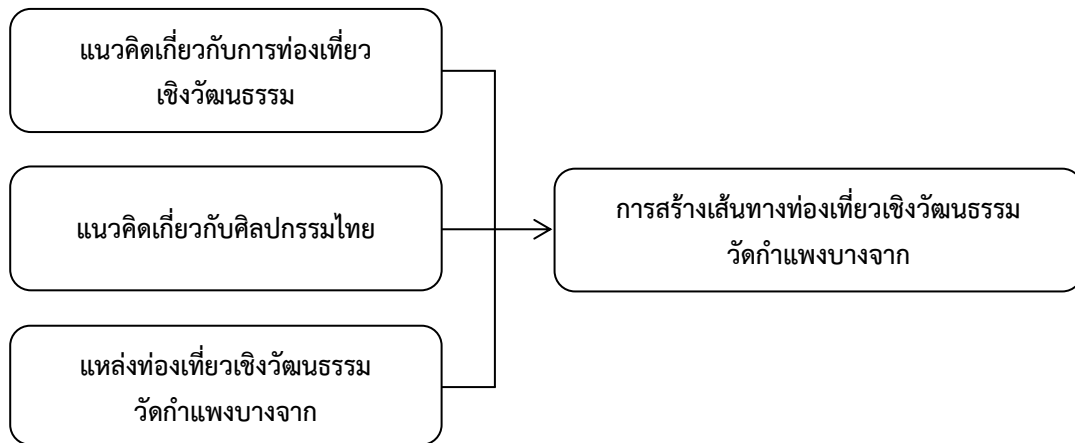
4.3 การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผลจากการวิจัย

จากผลการทำวิจัย ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทำการจำแนกถ้อยคำหรือข้อความที่แสดงความคิดเห็น แล้วนำมาวิเคราะห์ ติความ และสังเคราะห์ ด้วยหลักแห่งเหตุผล อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณ์ ปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากผลการวิจัยในแต่ละขั้นตอน มาวิเคราะห์จัดรวบรวมข้อมูล พร้อมอธิบายความหมาย แล้วทำการสร้างข้อสรุป (Conclusions) ด้วยวิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) ติความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากผลการวิจัย ด้วยการวิเคราะห์โดยการจัดระบบจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) เปรียบเทียบ (Constant Comparison) และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อให้การสรุปข้อมูลผลการวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์ สามารถนำมาตีความ สร้าง

ข้อสรุปจากผลการวิจัย เพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก ให้สามารถใช้ได้จริงอย่างเป็นรูปธรรมได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ผลการศึกษาศิลปกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก

จากการลงพื้นที่วัดกำแพงบางจาก พบว่า วัดกำแพงบางจาก เป็นวัดขนาดเล็กที่มีการวางแผนผังได้อย่างลงตัว และยังคงรักษาสภาพดั้งเดิมของโบราณสถานไว้ได้เกือบครบถ้วนทั้งสถาปัตยกรรม และจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ ศิลปะ สถาปัตยกรรมที่ปรากฏอยู่ในวัดกำแพงบางจากส่วนใหญ่เป็นผลงานที่สร้าง หรือบูรณะขึ้นในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยภายในวัดกำแพงบางจากยังปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมที่น่าสนใจหลากหลายส่วน ได้แก่

1.1 สถาปัตยกรรม

ภายในวัดกำแพงบางจากจะมีความผสมผสานกันระหว่างสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาตอนปลาย และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งจากการศึกษาทำให้สันนิษฐานได้ว่า วัดกำแพงบางจากถูกสร้าง พัฒนาบูรณะปฏิสังขรณ์เรื่อยมาจวบจนสมัยรัตนโกสินทร์ จึงทำให้เกิดความหลากหลายในรูปแบบของศิลปกรรมที่สะท้อนออกมาปรากฏให้เห็นในสถาปัตยกรรมสำคัญของวัด โดยสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัด มีดังนี้

1.1.1 พระอุโบสถ พระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกฐานสูง มีการประดับตกแต่งลายปูนปั้นเป็นฐานสิงห์ ขนาดยาว 7 ช่วงเสา โดยมีเฉลียงเปิดโล่งทางด้านหน้าและด้านหลัง ด้านละ 1 ห้อง ตัวอาคารวางยาวไปตามแนวทิศเหนือ-ใต้ หันหน้าสู่คลองชักพระ รูปแบบของอาคารเป็นสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่มีทรวดทรงค่อนข้างสูง หลังคาทรงจั่วลดชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผาเคลือบสีส้ม สภาพปัจจุบันมีการตกแต่งหน้าจั่วด้วยเครื่องลายทองคำสดดู อันประกอบด้วย ซ่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ (วิรินทร์ วิริยะพานิชย์, 2549) หน้าบันพระอุโบสถมีการจำหลักเป็นลายพันธุ์พฤกษาและประดับด้วยกระจกสี การใช้ลายดอกพุดตานอันเป็นอิทธิพลของศิลปะจีน เริ่มมีปรากฏมาให้เห็นแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 และมีความชัดเจนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 ซึ่งลักษณะลายหน้าบันของวัดกำแพงบางจากจะมีลักษณะคล้ายกันกับหน้าบัน

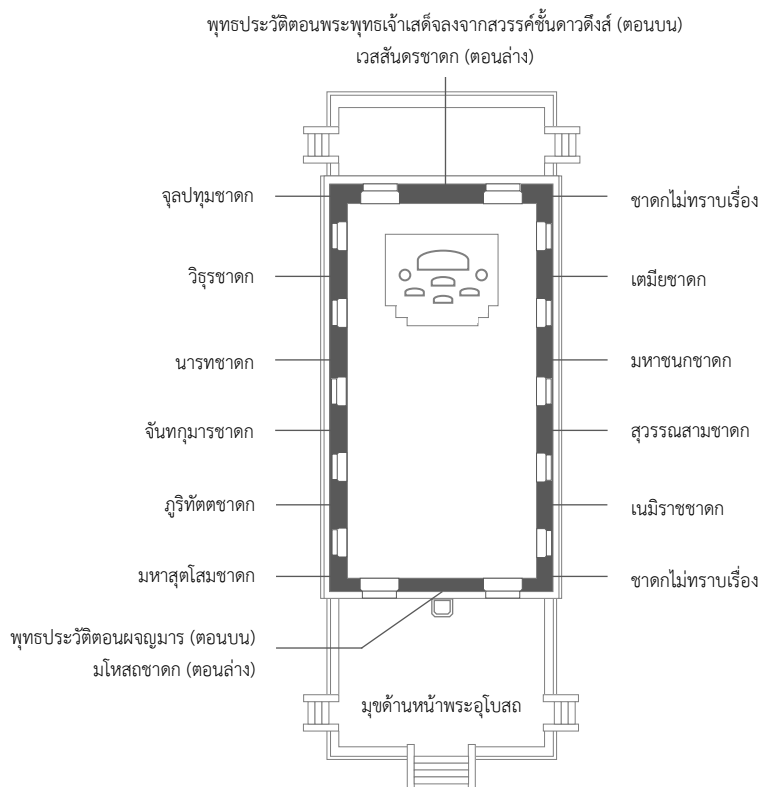
ของวิหารพระพุทธไสยาสน์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งถูกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 (เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, ไชแสง สุขะวัฒนะ และมุสดี ทิพทัส, 2531)

1.1.2 เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง บริเวณวัดกำแพงบางจากมีการสร้างเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองอยู่ 3 ขนาด มีจำนวนทั้งสิ้น 7 องค์ โดยจำแนกเป็นกลุ่มได้ ดังนี้

- เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองขนาดใหญ่ จำนวน 2 องค์
- เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองขนาดกลาง จำนวน 2 องค์
- เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองขนาดเล็ก จำนวน 3 องค์

เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองทั้ง 3 ขนาดของวัดกำแพงบางจาก มีลักษณะโครงสร้างที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เป็นเจดีย์ทรงเครื่องในลักษณะที่นิยมสร้างกันในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยส่วนฐานจะประกอบด้วยฐานสิงห์ 3 ชั้น ทำซ้อนลดหลั่นกัน ลักษณะของศิลปกรรมเช่นนี้ เป็นรูปแบบของการสร้างเจดีย์ทรงเครื่องที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยา แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีลักษณะเฉพาะจนกลายเป็นรูปแบบของเจดีย์ในสมัยรัตนโกสินทร์

1.1.3 ศาลาแฝด เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาว 3 ช่วงเสา รูปแบบหลังคาเป็นหลังคาทรงจั่วลด 1 ชั้น หน้าบันเป็นไม้จำหลักลวดลายพันธุ์พฤกษาประดับด้วยกระจกสีเช่นเดียวกับพระอุโบสถ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นศาลาที่สร้างขึ้นใหม่ในคราวเดียวกันกับการปฏิสังขรณ์วัดครั้งใหญ่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3

ภาพที่ 2 ผังการเขียนจิตรกรรมภายในพระอุโบสถวัดกำแพงบางจาก

1.2 จิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรมฝาผนังที่น่าสนใจของวัดกำแพงบางจากนั้นจะปรากฏอยู่ในพระอุโบสถของวัด ซึ่งภายในพระอุโบสถเป็นห้องโถงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีเสากลาง ผนังห้องทั้ง 4 ด้าน ก่ออิฐสอปูนทึบ มีการเจาะช่องประตูทางเข้าออกที่ผนังด้านสกัดทางทิศเหนือและทิศใต้ด้านละ 2 ช่อง ส่วนผนังด้านยาวเจาะช่องหน้าต่างทุกระยะช่วงเสา อีกด้านละ 5 ช่อง การตกแต่งผนังภายในห้องทั้ง 4 ด้านนั้น มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังไว้ทั้งหมด โดยจิตรกรรม

เหล่านี้ พระพิณิจ อสุณี ณ อยุธยา (หลวงพี่อ้วน) ได้กล่าวว่ามีบางส่วนบ่งบอกถึงฝีมือของ “ขรัวอินโข่ง” จิตรกรชื่อดังในสมัยราชกาลที่ 4 ปะปนอยู่ด้วย

1.2.1 ผนังด้านยาวเหนือหน้าต่าง บริเวณเหนือหน้าต่างในแนวยาวของพระอุโบสถนั้น มีการเขียนภาพเทพชุมนุม 3 ชั้นทั้ง 2 ฝั่ง ลักษณะภาพเทพชุมนุมจะประกอบไปด้วยเทวดาที่มีพระพักตร์เป็นมนุษย์ ยักษ์ ครุฑ และนาค นั่งประนมกร โดยทั้งหมดจะหันหน้าไปทางพระพุทธรูปประธาน ซึ่งรูปแบบการจัดองค์ประกอบเช่นนี้ สื่อความหมายถึงหมู่เทพยดาที่มาชุมนุมกันเพื่อฟังพระธรรมเทศนาจากพระบรมศาสดา คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยระหว่างชั้นของภาพเทวดานี้ จะถูกเขียนคั่นด้วยแถบลายซึ่งเขียนเป็นลายประจำยาม แถบล่างสุดเขียนเป็นลายดอกชีกดอกซ้อน เทวดาแต่ละองค์จะถูกคั่นด้วยพัตยศ ซึ่งมีรูปหน้ากาลอยู่ตรงกลาง ด้านบนสุดจะเขียนเป็นรูปฤๅษี วิฬาคีรณ และคั่นด้วยเส้นลื่นเทา การใช้สีจะอยู่ในกลุ่มสีแดงทั้งหมด พื้นภาพในชั้นบนจะเป็นสีแดงชาดเข้ม ชั้นกลางเป็นสีแดงสด ส่วนชั้นล่างจะเป็นสีน้ำตาลแดงอมม่วง

1.2.2 ผนังด้านสกัดหน้าพระประธาน จิตรกรรมฝาผนังในส่วนนี้จะเขียนภาพพุทธประวัติตอน “มารผจญ” โดยจะเขียนเป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งเหนือรัตนบัลลังก์ มีฉัพพรรณรังสี ตอนล่างจะเขียนเป็นรูปพระแม่ธรณีบีบน้ำอุทกธาราออกจากมวยผม และสองข้างของพระพุทธองค์เขียนเป็นรูปกองทัพพญามาร

1.2.3 ผนังด้านสกัดหลังพระประธาน จิตรกรรมฝาผนังในส่วนนี้จะเขียนภาพการจำลองไตรภูมิ โดยได้มีการเน้นฉากกลางของภาพเป็นพุทธประวัติตอนพระพุทธองค์เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ทางบันไดแก้ว ขนาบด้วยบันไดเงินและบันไดทอง มีพระอินทร์ พระพรหม และเทพยดาแห่ล้อมตามเสด็จลงมาส่งพระพุทธองค์ โดยมีพระพรหมเป็นศูนย์กลางฉัตรให้กับพระพุทธองค์ และเขียนภาพแวดล้อมด้วยการจำลองไตรภูมิ

1.2.4 ผนังด้านยาวระหว่างช่องหน้าต่างและช่องประตู ระหว่างผนังห้องทั้งหมดจะเขียนเรื่องทศชาติชาดก หรือพระเจ้าสิบชาติ อันเป็นชาดกเล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีในสิบชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะเสด็จมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการเขียนภาพจะเรียงลำดับจากผนังห้องแรกทางมุมทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพระอุโบสถมายังผนังห้องด้านทิศเหนือ และวนกลับไปทางทิศตะวันออกจนมาสิ้นสุดภาพสุดท้ายที่ผนังด้านทิศใต้ ซึ่งอยู่ด้านหลังของพระประธาน และในระหว่างผนังมุมทั้ง 4 ด้าน จะเขียนนิทานชาดกอีก 2 เรื่อง ส่วนด้านล่างของผนังจากก่อเป็นผนังหินขัด นอกจากนี้พระพิณิจ อสุณี ณ อยุธยา (หลวงพี่อ้วน) ยังได้เล่าเพิ่มเติมว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องจุลปทุมชาดกนั้น เป็นภาพที่หาชมได้ยากมาก ซึ่งในประเทศไทยมีการพบเจอได้เพียงแค่ 4 แห่งเท่านั้น ซึ่งวัดกำแพงบางจากก็เป็นหนึ่งในนั้น จึงถือเป็นศิลปกรรมที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง ที่ท่านได้มาเยือนวัดกำแพงบางจากแล้ว ก็ไม่ควรที่จะพลาดชมจิตรกรรมฝาผนังรูปดังกล่าว

1.2.5 จิตรกรรมรูปพระพุทธรูป นอกจากจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถของวัดกำแพงบางจากแล้ว ยังมีจิตรกรรมรูปพระพุทธรูป ที่ถูกเขียนขึ้นบริเวณมุขด้านหน้าของพระอุโบสถ โดยภาพดังกล่าวถูกเขียนบนพื้นชาดสีแดงสดที่อยู่ในกรอบลายปูนปั้น เป็นรูปพระพุทธเจ้าปางห้ามญาติ มีรายละเอียดทั้งงดงาม จีวรของรูปพระพุทธรูปเขียนเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์สีทอง มีลวดลายดอกไม้สวรรค์โปรยปรายอยู่โดยรอบองค์พระพุทธรูป ซึ่งเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา และเป็นเหมือนแลนด์มาร์คสำคัญของวัดกำแพงบางจากในยุคปัจจุบัน

1.3 ประติมากรรม

แม้ว่าวัดกำแพงบางจากจะเป็นวัดขนาดเล็ก ซึ่งอาจมีได้มีเสนาสนะมากมายเหมือนวัดใหญ่ ๆ แต่ยังคงมีงานประติมากรรมที่น่าศรัทธาเลื่อมใส อีกทั้งยังมีลักษณะทางศิลปะที่น่าสนใจ โดยจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1.3.1 หลวงพ่อบุษราคัม ภายในพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานของหลวงพ่อบุษราคัม ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย มีความผสมผสานกันในเชิงศิลปะตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวคือ มีพระพักตร์ค่อนข้างกลม ขมวดพระเกศาเล็ก มีขอบพระเศก พระเนตรหรีเหลือบลงต่ำ พระรัศมีเป็นเปลวสูง ปลายนิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ยาวเสมอกัน ปลายดิ่งพระกรรมมีรอยย่นเป็นชั้น ขอบพระเนตรเบิกกว้าง พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์ด้านบนหนากว่าด้านล่าง คล่องจีวรห่มเฉียง ลายสังขยาแยกเป็น

เขียวตะขาบ จากพุทธลักษณะที่ได้กล่าวมานั้น สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่วิวัฒนาการมาจากศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งมีลักษณะบางอย่างที่คล้ายคลึงกัน และคงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบางประการในระยะหลัง ซึ่งอาจเกิดขึ้นเมื่อมีการบูรณะวัด จึงได้มีการประดับเสริมเติมแต่งพระพุทธรูปองค์นี้ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากฐานขององค์พระ ที่มีการประดับตกแต่งผ้าทิพย์ และประดับกลีบบัววงด้วยกระจกสีที่เป็นประเภทเดียวกันกับบัวหัวเสาหน้าพระอุโบสถ

1.3.2 หลวงพ่อบ้านแหลมและพระพุทธรูป (จำลอง) จากคำบอกเล่าของพระพิณิจ อสุณี ณ อยุธยา (หลวงพี่อ้วน) กล่าวว่า อดีตเจ้าอาวาสวัดกำแพงบางจากชื่อ “หลวงปู่พูน” ผู้ซึ่งเป็นหมอยาที่คนในชุมชนย่านนี้ให้ความเคารพนับถือ ท่านได้มีความเลื่อมใสศรัทธาหลวงพ่อบ้านแหลมเป็นอย่างมาก จึงได้ถอดแบบหลวงพ่อบ้านแหลมจากวัดเพชรสมุทร เพื่อมาหล่อจำลองใหม่และประดิษฐานไว้ ณ วัดกำแพงบางจากจวบจนปัจจุบัน ซึ่งนอกจากภายในวิหารทางด้านซ้ายของพระอุโบสถจะเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบ้านแหลมแล้วนั้น ภายในยังได้ประดิษฐานพระพุทธรูป (จำลอง) และมีประติมากรรมรูปเหมือนของหลวงปู่พูนเก็บรักษาไว้ภายในให้พุทธศาสนิกชนได้เข้ามากราบไหว้สักการะได้ด้วย

1.3.3 พระพุทธรูปปางประทานอภัย วิหารทางด้านขวาของพระอุโบสถถูกปิดตายมานานกว่า 80 ปี ซึ่งเพิ่งมีการเปิดวิหารไปเมื่อปี พ.ศ. 2558 โดยเจ้าอาวาส “พระครูศรีปริยัติยานุรักษ์” เล่าว่า มีพระพุทธรูปมาเข้าฝัน แล้วบอกท่านว่า “เราอี๊ดอด” ท่านจึงได้เปิดวิหารที่ถูกปิดตายนี้ออก ทำให้พบว่าภายในได้ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณจำนวนมาก ทั้งทำจากสัมฤทธิ์และไม้ ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปประทับยืนปางประทานอภัย ปางห้ามสมุทร รวมถึงพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย บางส่วนเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ซึ่งเป็นที่นิยมสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

2. การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก

จากการลงพื้นที่วัดกำแพงบางจากทำให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ที่มีองค์ประกอบอย่างน้อย 1 ใน 4Hs (Heritage, History, Habitat and Handicraft) กล่าวคือ 1) พื้นที่ประเภทที่มีแหล่งเป็นมรดก (Heritage) ทำให้เกิดการท่องเที่ยวในทางวัฒนธรรมหรือโบราณคดี 2) พื้นที่ประเภทที่มีแหล่งความเป็นประวัติศาสตร์ (History) จะเป็นแหล่งให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นประวัติศาสตร์ 3) พื้นที่ประเภทที่มีปรากฏเป็นร่องรอยชุมชนการอยู่อาศัย (Habitat) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิต และ 4) พื้นที่ประเภทที่มีงานศิลปหัตถกรรม (Handicraft) จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทงานศิลปะ ประเพณี (Smith, 1996 อ้างในชนัญญ์ พงศ์ธราธิก, สุนทรตรี นิมนต์พันธ์ และอนันต์ มาลารัตน์, 2564)

สิ่งที่ควรคำนึงถึงในลำดับแรก สำหรับการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การสร้างความตระหนัก และจิตสำนึก อย่างมีส่วนร่วม ให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น เห็นคุณค่าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และทรัพยากรในท้องถิ่น เพราะเป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนา ต่อยอดสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการบูรณาการองค์ความรู้จากสหวิทยาการ และความรู้สมัยใหม่ เข้ากับความรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่น (ประพล จิตคตติ, 2564) ดังนั้น การพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงไม่สามารถพัฒนาขึ้นได้โดยปัจจัยภายในหรือศักยภาพที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว จำเป็นที่จะต้องเข้าใจสถานการณ์ภายนอก ที่เป็นทั้งโอกาส ผลกระทบ และภาวะคุกคาม ในการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ (ประสพชัย พสุนนท์ และคณะ, 2567)

การพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ถือเป็นแนวทางหรือทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการอนุรักษ์ พื้นฟู ต่อยอด และเผยแพร่ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและทรัพยากรในท้องถิ่น ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ นำไปสู่การสร้างมูลค่าและโอกาส

ทางเศรษฐกิจ รวมถึงกระบวนการทางสังคมและการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมร่วมกัน โดยมีหลักการที่สำคัญ 7 ประการ (วรพงศ์ ผูกภู, 2564) ดังนี้

1. เคารพในสิทธิและความหลากหลายทางวัฒนธรรม
2. การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและทรัพยากรในท้องถิ่น
3. การสร้างสรรค์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
4. การมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
5. ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และความตระหนัก
6. คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
7. ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

จากการศึกษาข้อมูลด้านศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กระบวนการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จากชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายใต้การสนับสนุนของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม สามารถสรุปองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ออกเป็น 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ด้านการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและทรัพยากรในท้องถิ่น
2. ด้านการบริหารจัดการที่ยั่งยืน
3. ด้านการมีส่วนร่วม
4. ด้านการจัดกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้
5. ด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่ และการสร้างคุณค่า

จากแนวคิดและหลักการดังกล่าว สามารถออกแบบเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในพื้นที่ชุมชนวัดกำแพงบางจากได้ โดยมีรายละเอียดของทรัพยากรท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และกิจกรรมท่องเที่ยว ซึ่งสามารถท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตริมคลอง ตลาดน้ำ และร้านอาหาร ชมตลาดน้ำคลองบางหลวง ซึ่งสถานที่เหล่านี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม ที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินเล่นชมบรรยากาศริมคลอง ชิมอาหารไทยโบราณ เลือกซื้อของฝาก และเรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในละแวกชุมชนคลองบางจาก โดยจะมีกิจกรรมและไฮไลท์ที่น่าสนใจ ดังนี้

1. สักการะหลวงพ่อบุษราคัม และชมงานศิลปกรรมไทยประเพณี วัดกำแพงบางจาก เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยา ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ที่รู้จักกันในชื่อ “หลวงพ่อบุษราคัม” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านในชุมชนคลองบางจากให้ความเคารพสักการะเรื่อยมา โดยนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาสักการะขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคลเมื่อได้มาเยือนชุมชนคลองบางจาก นอกจากนี้แล้วภายในวัดยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงศิลปกรรมที่น่าสนใจอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นภาพจิตรกรรมพระพุทธรูปด้านหน้าพระอุโบสถ ที่ถูกวาดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 รวมถึงภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นฝีมือการวาดเสริมของชาวอินโง่ อีกทั้งยังมีภาพที่หาชมได้ยากอย่างจุลประชุมชาดกปรากฏอยู่ในพระอุโบสถ

2. เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนคลองบางหลวง พิพิธภัณฑ์ชุมชนคลองบางหลวง เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนภายในชุมชน ซึ่งภายในจะแสดงนิทรรศการรวมถึงโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี อันเป็นเอกลักษณ์ของคนในท้องถิ่นชุมชนคลองบางหลวง นอกจากนี้ ยังมีการสาธิตฝีมือพื้นบ้าน เช่น การทำขนม การแกะสลัก งานจักสาน ซึ่งผลิตภัณฑ์จะเปิดให้เข้าชมในวันเสาร์-อาทิตย์ ตั้งแต่เวลา 9:00-16:00 น.

3. ชมของเล่นโบราณที่บ้านของเล่น เป็นอีกหนึ่งไฮไลท์สำคัญในย่านคลองบางหลวง ไม่ไกลจากพื้นที่คลองบางจาก คือ บ้านของเล่น ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมของเล่นโบราณ ทั้งของเล่นไม้ ของเล่นทำมือชนิดต่าง ๆ โดยนักท่องเที่ยวสามารถเลือกชมและซื้อของเล่นกลับไปเป็นของฝากหรือของสะสมได้ อีกทั้งยังได้เรียนรู้ความเป็นมาของของเล่นไทยที่มีมาตั้งแต่อดีตด้วย

4. เสนอผลงานศิลปะที่บ้านศิลปิน สำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบงานศิลปะ งานอาร์ต ไม่ควรพลาด คือ บ้านศิลปิน พื้นที่จัดแสดงและจัดจำหน่ายผลงานศิลปะ งานฝีมือ และสินค้าแฮนด์เมดจากศิลปินท้องถิ่น โดยบ้านหลังนี้เป็นบ้านเก่าของ “ตระกูลรักสำรวจ” ซึ่งเป็นตระกูลช่างทองเก่าแก่ในพื้นที่ ซึ่งได้ปรับปรุงบ้านให้เป็นสถานที่จัดแสดงผลงานศิลปะ โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถมาเยือนและเลือกซื้อผลงานศิลปะที่ถูกใจ พร้อมทั้งพูดคุยถึงแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะนั้น ๆ กับศิลปินได้อย่างใกล้ชิด

5. สร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ณ บ้านพิงศิลป์ นักท่องเที่ยวสามารถสร้างของที่ระลึกที่มาจากฝีมือของตัวเองได้ ณ บ้านพิงศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นการร้อยลูกปัดเป็นสร้อยคอ หรือสร้อยข้อมือ ระบายสีเฟรมผ้าใบ ตกแต่งกับระบายสีตุ๊กตาปูนปั้น ระบายสีกระถางต้นไม้ และงานศิลปะอื่นอีกมากมาย โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถนั่งชมวิถีชีวิตริมคลองบางหลวง และสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่มาจากฝีมือของตัวเองกลับไปเป็นของที่ระลึกได้

6. นั่งเรือหางยาวชมบรรยากาศ สัมผัสวิถีชีวิตริมคลอง นอกจากการเดินชมพื้นที่ชุมชนคลองบางจากแล้ว สามารถเปลี่ยนบรรยากาศไปสัมผัสกับวิถีชีวิตของคนในตลาดคลองบางหลวงผ่านการล่องเรือหางยาวชมวิถีชีวิตริมคลอง โดยเส้นทางการล่องเรือจะผ่านบ้านเรือนเก่าแก่ริมน้ำ ที่จะได้ชื่นชมกับสถาปัตยกรรมไทยท้องถิ่น ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับบรรยากาศวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน โดยเรือหางยาวจะหยุดพักให้ถ่ายภาพบรรยากาศและซื้อของจากร้านค้าริมน้ำตามอัธยาศัย ซึ่งการล่องเรือในลักษณะนี้นั้นจะเปรียบเสมือนการได้ย้อนเวลากลับไปสัมผัสวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตที่ผูกพันกับแม่น้ำลำคลองได้เป็นอย่างดี

7. ลิ้มลองอาหารไทยโบราณ บริเวณชุมชนวัดกำแพงบางจากในย่านคลองบางหลวงนี้ มีร้านอาหารไทยโบราณให้ลิ้มลองเมนูแบบดั้งเดิม อาทิ ผัดไทย ต้มยำกุ้ง ขนมไทยโบราณ และอื่น ๆ อีกมากมาย นอกจากนี้ยังมีการจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกซื้อกลับไปเป็นของฝากของที่ระลึกอีกด้วย

ภาพที่ 3 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดกำแพงบางจาก

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาศิลปกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก พบว่า วัดกำแพงบางจากเป็นวัดขนาดเล็กที่มีการรักษาสภาพดั้งเดิมของโบราณสถานไว้ได้เกือบครบถ้วน ทั้งสถาปัตยกรรม และจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ ศิลปะ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นทรัพยากรสำคัญที่จะสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ สอดคล้องกับ ศิลาวรรณ ชัยวงศ์ และคณะ (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปะของกลุ่มจังหวัด

ล้านนา ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวให้ความสนใจในประวัติความเป็นมาของศิลปกรรม ศิลปะพื้นบ้าน และพุทธศิลปกรรมล้านนาสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาได้อย่างชัดเจน และยังสอดคล้องกับ กุลแก้ว คล้ายแก้ว และ คณิต เขียววิชัย (2566) ศึกษาเมืองมรดกโลกกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย พบว่า บริบทของพื้นที่ ในอดีตเป็นที่ตั้งของอาณาจักรแรกของประเทศไทย “สุโขทัย” มาจาก 2 คำ คือคำว่า “สุขะ” และ “อุทัย” หมายความว่า “รุ่งอรุณแห่งความสุข” ปัจจุบันได้เป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั่วโลก อัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของพื้นที่มีทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ รวมถึงชุมชนที่มีอัตลักษณ์มรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ซึ่งแบ่งได้ 3 ด้าน ดังนี้ 1) อัตลักษณ์ด้านศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง ความโดดเด่นในด้านภูมิปัญญาการสร้างสรรค์งานหัตถศิลป์และศิลปะพื้นบ้าน เช่น การปั้นสังคโลก การแกะสลักไม้ การปรุงอาหารพื้นบ้าน (อาหารสำหรับพระร่วง) ของชุมชนบ้านเมืองเก่า การปั้นพระ การพิมพ์พระเครื่องของชุมชนบ้านเชตุพน ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ด้านศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้านทำให้เกิดคุณค่าในเชิงประสบการณ์การท่องเที่ยว 2) อัตลักษณ์ด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง ความโดดเด่นในของพื้นที่ด้านภูมิศาสตร์-วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในการสร้างเมืองโบราณ กำแพงเมืองเก่า การสร้างเขื่อนดินโบราณ (เขื่อนพระร่วง) เชื่อมโยงกับสภาพภูมิประเทศและธรรมชาติที่งดงามของเขาลงสุโขทัยหรืออุทยานแห่งชาติรามคำแหง (พระนามของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช) ที่สะท้อนอัตลักษณ์ความงามภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนบ้านมนต์ศรี ทำให้เกิดคุณค่าในเชิงนันทนาการเพื่อการเรียนรู้ 3) อัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์-สังคมวัฒนธรรม หมายถึง ความโดดเด่นในฐานะเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเมืองและการตั้งถิ่นฐานของคนในอดีต ที่สะท้อนรากฐานอารยธรรมสุโขทัยอันเก่าแก่และรุ่งเรือง รวมถึงการค้นพบเตาทุเรียงจำนวนมากที่เคยเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยชามสังคโลก ปัจจุบันชุมชนบ้านศรีชุมจึงกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทำให้เกิดคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยว

ซึ่งหากพิจารณาสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ในวัดกำแพงบางจากส่วนใหญ่เป็นผลงานที่สร้าง หรือบูรณะขึ้นในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยภายในวัดกำแพงบางจากยังปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมที่น่าสนใจหลากหลายส่วน ได้แก่ 1) สถาปัตยกรรม ภายในวัดมีความผสมผสานกันระหว่างสถาปัตยกรรมแบบสมัยอยุธยาตอนปลายผนวกกับศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อย่างที่ปรากฏให้เห็นได้ชัดในลักษณะการสร้างพระอุโบสถ ที่มีลักษณะการประดับตกแต่งปูนปั้นเป็นฐานสิงห์ อีกทั้งรูปแบบอาคารเป็นสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่มีทรวดทรงค่อนข้างสูง หลังคาทรงจั่วลดชั้น ตกแต่งหน้าจั่วด้วยเครื่องลายองศา สะดุ้ง อันประกอบไปด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันพระอุโบสถมีการจำหลักเป็นลายพันธุ์พฤกษาประดับด้วยกระจกลี ตกแต่งเป็นลายดอกพุดตาน ซึ่งเป็นอิทธิพลของศิลปะจีน ที่มีความเด่นชัดมาก ซึ่งเป็นศิลปะที่เป็นพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 นอกจากนี้ ยังมีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ก็ถือเป็นลักษณะทางศิลปกรรมที่นิยมและสืบทอดมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย 2) จิตรกรรมฝาผนัง จิตรกรรมฝาผนังของวัดกำแพงบางจากหนึ่งเป็นภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับชาดก รวมถึงพุทธประวัติ และการจำลองไตรภูมิ ซึ่งจิตรกรรมฝาผนังนั้นมีการเขียนซ่อมเรื่อยมา มันจะเห็นได้จากลายเส้นและเทคนิคที่ใช้ในการเขียนที่แตกต่างกัน บางส่วนนั้นสันนิษฐานว่าเป็นฝีมือของขรัวอินโข่ง จิตรกรเลื่องชื่อในสมัยรัชกาลที่ 4 นอกจากนี้ยังมีภาพจิตรกรรมรูปพระพุทธรูปบริเวณด้านหน้าของพระอุโบสถ ซึ่งจะผินพระพักตร์ไปทางท่าเรือวัดกำแพงบางจาก เส้นภาพพระพุทธรูปนี้ ถูกวาดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และปัจจุบันถือเป็นแลนด์มาร์คสำคัญของวัดกำแพงบางจาก 3) ประติมากรรม ภายในพระอุโบสถของวัดกำแพงบางจาก ประดิษฐานหลวงพ่อบุชราคม เป็นพระพุทธรูปประธานประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัยเป็นพระพุทธรูปที่มีความผสมผสานกันในเชิงศิลปะตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวคือ มีพระพักตร์ค่อนข้างกลม ขมวดพระเกศาเล็ก มีขอบพระเศก พระเนตรหรีเหลือบต่ำ พระรัศมีเป็นเปลว

สูง ปลายนิ้วพระหัตถ์ทั้งสองยาวเสมอกัน นอกจากนี้แล้ว ยังมีหลวงพ่อบ้านแหลมและพระพุทธรูปโสธรจำลองที่ถูกสร้างขึ้นในยุคลหลัง เพื่อให้เป็นที่สักการะแก่ชาวบ้านชุมชนคลองบางจาก

2. การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก พบว่า การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในพื้นที่ชุมชนวัดกำแพงบางจาก มีรายละเอียดของทรัพยากรท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และกิจกรรมท่องเที่ยว ซึ่งสามารถเชื่อมโยงวิถีชีวิตริมคลอง ตลาดน้ำ และร้านอาหาร ชมตลาดน้ำคลองบางหลวง ซึ่งสถานที่เหล่านี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม ที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินเล่นชมบรรยากาศริมคลอง ชิมอาหารไทยโบราณ เลือกซื้อของฝาก และเรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในละแวกชุมชนคลองบางจาก โดยจะมีกิจกรรมและไฮไลท์ที่น่าสนใจ ได้แก่ 1) สักการะหลวงพ่อบุชราคัม และชมงานศิลปกรรมไทยประเพณี ณ วัดกำแพงบางจาก 2) เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนคลองบางหลวง 3) ชมของเล่นโบราณที่บ้านของเล่น 4) เฝ้านงานศิลปะที่บ้านศิลปิน 5) สร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ณ บ้านพิงศิลป์ 6) นั่งเรือหางยาวชมบรรยากาศ สัมผัสวิถีชีวิตริมคลอง และ 7) ลิ้มลองอาหารไทยโบราณ โดยการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในพื้นที่ชุมชนวัดกำแพงบางจาก จะยึดตามหลักการของการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ วรพงศ์ ผูกภู (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยได้ยึดหลักในการพัฒนา ได้แก่ 1) เคารพในสิทธิและความหลากหลายทางวัฒนธรรม 2) การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและทรัพยากรในท้องถิ่น 3) การสร้างสรรค์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน 4) การมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง 5) ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และความตระหนัก 6) คำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม และ 7) ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ ชณัญญ์ พงศ์ธราธิก, สุนทรตรี นิมนต์พันธ์ และอนันต์ มลารัตน์ (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนากลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ที่มีองค์ประกอบอย่างน้อย 1 ใน 4Hs (Heritage, History, Habitat and Handicraft) กล่าวคือ 1) พื้นที่ประเภทที่มีแหล่งเป็นมรดก (Heritage) ทำให้เกิดการท่องเที่ยวในทางวัฒนธรรม หรือโบราณคดี 2) พื้นที่ประเภทที่มีแหล่งความเป็นประวัติศาสตร์ (History) จะเป็นแหล่งให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นประวัติศาสตร์ 3) พื้นที่ประเภทที่มีปรากฏเป็นร่องรอยชุมชนการอยู่อาศัย (Habitat) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิต และ 4) พื้นที่ประเภทที่มีงานศิลปหัตถกรรม (Handicraft) และยังสอดคล้องกับ รสสุคนธ์ ประดิษฐ์ และ ยุวดี พ่วงรอด (2567) ที่ศึกษาศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานท้องถิ่น ตำนานพระร่วง อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย พบว่า ตำนานพระร่วงและเส้นทางท่องเที่ยวตามตำนานพระร่วงประกอบไปด้วยพระธาตุมูเตาที่อยู่ในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรวิหาร แก่งหลวงอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ตำนานพระร่วงที่ปรากฏในพื้นที่ตำบลสารจิตรจะเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระร่วงติดตามคนรักคือนางคำไปยังสถานที่ต่างๆ จนปรากฏเป็นการตั้งชื่อสถานที่และตั้งชื่อหมู่บ้านตามตำนานที่ประกอบไปด้วย นาสามมู สะพานหนองขาม บ้านแสนตอ บ้านสามหลุม ถ้ำนางคำ หนองจระเข้ บ้านคุก และบ้านสารจิตร ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนา ตำนานท้องถิ่นตำนานพระร่วงปรากฏหลักฐานเชื่อมโยงที่สามารถค้นพบได้จริงและมีความน่าสนใจซึ่งกระจายไปตามจุดต่าง ๆ ของชุมชนหากมีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจะทำให้เกิดการกระจายรายได้และเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน และสามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวตามตำนานพระร่วงได้จำนวน 3 เส้นทางประกอบด้วย 1) ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยเชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงเมืองสุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย 2) ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยเชื่อมโยงกับอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย และ 3) ตำนานพระร่วงศรีสัชนาลัยเชื่อมโยงกับตำนานพระร่วงเมืองนครชุม อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนา ขาดการเก็บรวบรวมเป็นองค์ความรู้ตำนานท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและขาดการบูรณาการในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างชุมชนในเส้นทางตามตำนาน

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาศิลปกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจาก ปรากฏหลักฐานทางศิลปะอยู่หลากหลายแขนง ซึ่งมีให้เห็นเด่นชัดอยู่ภายในวัดกำแพงบางจาก ซึ่งถือเป็นศิลปกรรมอันทรงคุณค่าและบ่งบอกถึงความรุ่งเรืองของพื้นที่ตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา จวบจนกระทั่งช่วงต้นของรัตนโกสินทร์ ร่องรอยหลักฐานทางศิลปกรรมที่สามารถนำมาเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวให้กับพื้นที่วัดกำแพงบางจากได้นั้น ได้แก่ (1) ด้านสถาปัตยกรรม ภายในวัดกำแพงบางจากมีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจไม่ว่าจะเป็นพระอุโบสถ วิหาร เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง เจดีย์ทรงปราสาท ที่มีการตกแต่งลวดลายอันวิจิตร โดยเฉพาะพระอุโบสถ ที่มีการตกแต่งด้วยหน้าจั่วเครื่องลายอนาคสะดุ้ง หน้าบันหลักเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษาประดับด้วยกระเจี๊ยบ และตกแต่งเป็นลายดอกพุดตาน ที่เป็นอิทธิพลจากศิลปะจีน และยังเป็นพระราชานิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 (2) ด้านจิตรกรรม จิตรกรรมฝาผนังของวัดกำแพงบางจากเป็นภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชาดก รวมถึงการจำลองไตรภูมิ ซึ่งมีบางส่วนเป็นฝีมือของชาวอินโดจีน จิตรกรผู้มากฝีมือที่มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ 4 อีกทั้งยังมีภาพพระพุทธรูปอยู่บริเวณด้านหน้าของพระอุโบสถ ที่ถูกวาดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งปัจจุบันถือเป็นแลนด์มาร์คสำคัญของวัดกำแพงบางจากที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ (3) ด้านประติมากรรม ภายในวัดกำแพงบางจากมีหลวงพ่อบูชาควมเป็นพระประธานอยู่ภายในพระอุโบสถ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบอยุธยาตอนปลาย อีกทั้งยังมีประติมากรรมอื่น ๆ ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหาร ได้แก่ หลวงพ่อบ้านแหลมจำลอง พระพุทธโสธรจำลอง และพระพุทธรูปปางประทานอภัยอีกเป็นจำนวนมาก

การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบางจากนั้น ได้ถูกออกแบบบนพื้นฐานของการท่องเที่ยวอย่างรู้คุณค่า ซึ่งเส้นทางท่องเที่ยวดังกล่าวจากเชิงชวนให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับทรัพยากรที่น่าสนใจ รวมถึงกิจกรรมท่องเที่ยวที่ห้ามพลาด อีกทั้งสัมผัสกับส่วนอื่น ๆ ที่น่าสนใจ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถชมบรรยากาศริมคลอง ชมอาหารไทยโบราณ เลือกซื้อของฝาก เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิม รวมถึงการทำกิจกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่ 1) สักการะหลวงพ่อบูชาควม และชมงานศิลปกรรมไทยประเพณี 2) เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนคลองบางหลวง 3) ชมของเล่นโบราณที่บ้านของเล่น 4) เฝ้านานศิลปะที่บ้านศิลปิน 5) สร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ณ บ้านพิงศิลป์ 6) นั่งเรือหางยาวชมบรรยากาศ สัมผัสวิถีชีวิตริมคลอง และ 7) ลิ้มลองอาหารไทยโบราณ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานของรัฐ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยว หรือกลุ่ม OTOP นวัตกรรม รวมไปถึงสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตลอดจนชมรมท่องเที่ยวโดยชุมชนต่าง ๆ สามารถนำผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ของชุมชนมาสนับสนุนธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่ให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนวัดกำแพงบางจาก

1.2 หน่วยงานภาครัฐ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) กรมการพัฒนาชุมชน (พช.) รวมไปถึงกรมส่งเสริมวัฒนธรรม (สวธ.) สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (CEA) ควรร่วมกันสร้างแบรนด์ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันทางการตลาด และถือเป็นการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับแบรนด์ในหมู่ผู้บริโภค (Brand Awareness) ให้กับแหล่งท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การตระหนักรู้ในนักท่องเที่ยวมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปควรที่จะใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ถึงจะเป็นการรวมการวิจัย

เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการเพิ่มความลึกซึ้งของข้อมูล และเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับผลการวิจัยผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ นอกจากนี้แล้ว ควรวิจัยเกี่ยวกับการตลาดให้กับพื้นที่ เพื่อที่จะได้ส่งเสริมพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดกำแพงบาง ให้เป็นพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2562). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: กรมการท่องเที่ยว.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2567). รายงานสถานการณ์การท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ช่วงเดือนมกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2567. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กุลแก้ว คล้ายแก้ว และคณิต เขียววิชัย. (2566). เมืองมรดกโลกกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวกรณีศึกษา พื้นที่ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา, 5(2), 25-40.
- ชนัญญ์ พงศ์ธราธิก, สุนทรตรี นิยมเนติพันธ์ และอนันต์ มลารัตน์. (2564). การพัฒนากลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 6(3), 77-91.
- เน่งน้อย ศักดิ์ศรี, ไชแสง สุขะวัฒนะ และผุสดี ทิพทัส. (2531). สถาปัตยกรรมพระบรมราชวัง เล่ม 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ.
- ประพล จิตคติ. (2564). การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย. วารสารศิลปการจัดการ, 5(1), 73-86.
- ประภัสสร ชูวิเชียร. (2560). อยู่ชิวในย่านกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ประสพชัย พสุนนท์, อีระวัฒน์ จันทิก, มนัสสินี บุญมีศรีสง่า, ปริญญา หุ่นโพธิ์, ธงชัย ทองมา และปัทมา วัฒนบุญญา. (2562). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไทย-จีน ในย่านฝั่งธนบุรี เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. สืบค้นจาก <https://shorturl.asia/KDI6U>.
- รสสุคนธ์ ประดิษฐ์ และยุวดี พ่วงรอด. (2567). ศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามตำนานท้องถิ่น ตำนานพระร่วง อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา, 6(1), 77-88.
- วรพงศ์ ผูกภู. (2564). การพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs). กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- วรินทร์ วิริยะพาณิชย์. (2549). วัดกำแพง(คลองบางจาก): สถาปัตยกรรมและวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนัง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิววัฒน์ ชัยวงศ์, พระครูสังฆรักษ์สุภณัฐ ภูริขุฑโม, พระครูสุตขยาภรณ์, พระมหาบรรพต อายุมั่น และสุทธิพร สายทอง. (2564). การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปะของกลุ่มจังหวัดล้านนา. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่, 7(1), 75-89.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2565). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: โอกาสเติบโตท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยววิถีใหม่. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยกสิกรไทย.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดราชบุรี. (2567). Soft Power (5F) ไทยดึงดูดใจนักท่องเที่ยว. สืบค้นจาก <https://shorturl.asia/k9TqX>.
- สุรภัทร พิไชยแพทย์ และกนกอร เนตรชู. (2567). การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนเมืองเก่าริมแม่น้ำเพชรบุรีที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมเพื่อยกระดับจังหวัดเพชรบุรีสู่เมืองสร้างสรรค์. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 16(1), 182-199.

Bangkok Post. (2024, April 19). Kingdom of Thailand welcomed 35m tourists in 2024 (Bangkok Post). Retrieved from <https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2931152/kingdom-of-thailand-welcomed-35m-in-2024>.